

УДК 351.72

Разумейко Н. С.,кандидат педагогічних наук, начальник кафедри педагогіки
та гуманітарних дисциплін,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Ткаченко О. Г.,кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ВИДИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПІДЛІТКІВ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню визначення поняття насильства щодо підлітків, з'ясуванню його причин, видів та форм.

Проблема жорстокості й насильства в нашому суспільстві стає дедалі актуальнішою, незважаючи на те, що на законодавчому рівні будь-які вияви насильства щодо дитини, зокрема фізичне покарання, заборонені. З'ясовано, що нині в міжнародному професійному співтоваристві соціальних працівників і практичних психологів найчастіше використовуються дві класифікації видів насильства, відповідно до яких розробляються і впроваджуються спеціалізовані дослідницькі, превентивні й корекційні програми.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні визначення поняття насильства щодо підлітків, його причини, види та форми.

Ключові слова: насильства щодо підлітків, профілактика насильства стосовно підлітків, психологічні аспекти насильства.

Постановка проблеми. Необхідною умовою існування України як європейської, демократичної, правової держави є діяльність у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини й запобігання і протидія злочинності. Конституційні засади (ст. 3) гарантують, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Згідно зі ст. 28 Основного Закону кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Це положення Основного Закону конкретизується в ч. 2 ст. 289 Цивільного кодексу України, який зазначає, що фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує

її гідність, поводженню чи покаранню [2]. Відповідно до ст. 29 Конституції України кожній людині гарантується право на свободу та особисту недоторканність.

Поряд з тим проблема жорстокості й насильства в нашому суспільстві стає дедалі актуальнішою, незважаючи на те, що на законодавчому рівні будь-які вияви насильства щодо дитини, зокрема фізичне покарання, заборонені. Це пов'язано з багатьма соціально-економічними чинниками, серед яких слід відзначити: збільшення кількості неповних сімей унаслідок розлучень і виїзду батьків за кордон; відвертої неконтрольованої пропаганди насильства та агресії на телеекранах тощо.

Проблема насильства над дітьми в нашому суспільстві є водночас і дуже старою, і новою. Старою, тому що вона існує стільки часу, скільки існує й людська сім'я. Новою, тому що на сьогодні еволюційна суспільна свідомість дає можливість усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав певних членів суспільства [3, с. 121]. Досліджуючи проблему насильства над дітьми та підлітками, Овсяннікова Я. О. зазначила, що на сьогодні дитина може зіткнутися з насильницькими діями в будь-який час і в будь-якій ситуації: у школі, на відпочинку, на вулиці. Навіть родина не є тут винятком, незважаючи на те, що цей соціальний інститут покликаний забезпечувати безпеку, яка є необхідним фактором для нормального розвитку дитини [4, с. 217].

Насильство може чинитися як дорослими щодо дітей, так і самими дітьми стосовно одне одного. Свідченнями поширеності останнього стали численні публікації та репортажі на національному телебаченні, присвячені насильству між дітьми в школі. Хоча поряд з основним законом нашої країни Закон України «Про загальну і середню освіту» [5] одним з головних визначає завдання захисту неповнолітніх від різних форм насильства в контексті Всесвітньої декларації прав дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі профілактики насильства щодо підлітків присвячено низку досліджень. Теоретико-методологічні засади цієї проблеми сформульовано у працях М. Ганді, А. А. Гусейнова, М. Л. Кінга, Л. М. Толстого. Психологічні аспекти насильства щодо підлітків розроблялися у дослідженнях Б. С. Братуся, Т. В. Драгунової,

В. В. Знакова, Л. М. Зюбіна. Розробку педагогічних аспектів вирішення згаданої проблеми здійснювали Ю. М. Антонян, М. Д. Асанова, П. П. Блонський, Л. С. Волинець, Ф. К. Думко, М. Г. Казакіна, В. А. Караковський, В. М. Оржеховська.

Проте на сучасному етапі в наукових дослідженнях недостатньо уваги приділяється вивченню причин та видів насильства щодо підлітків. Розгляд цього питання має допомогти вирішити важливе завдання сьогодення нашої держави, а саме захист дитини, надання їй допомоги у запобіганні та подоланні всіляких форм насильства.

Формування мети. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні визначення поняття насильства щодо підлітків, його причини, види та форми.

Виклад основного матеріалу. Сучасні погляди суспільства на виховання, нетерпимість до насильства над дітьми і занедбаності батьками сформувався порівняно недавно. Насильство над дітьми та підлітками існувало у всі часи і виникало значно частіше в попередніх поколіннях, ніж сьогодні. У художній літературі, мистецтві багатьох країн зафіксовано випадки жорстокого ставлення до дітей. Серед мас побутує думка, що жорстокість – це лише ті випадки, про які розповідають ЗМІ: побиття дитини до смерті; занехаяння дитини, яка помирає з голоду, не відповідає розвитку за віком; діти, батьки яких виганяють на заробітки, які самі собі шукають гроші. Але такий погляд на проблему насильства над дітьми та підлітками робить непомітними інші вчинки: виховання в жаху перед ременем; регламентацію життя дитини відповідно до поглядів батьків; сімейну лайку за будь-яку провину дитини чи висловлювання своїх бажань; вибір друзів; виду занять, школи для дітей батьками.

В українському суспільстві побутує стереотип: насильство, жорстоке поводження до дітей, недбале ставлення – це проблеми винятково кризових або матеріально погано забезпечених сімей, пов'язані з психічними захворюваннями чи алкоголізмом батьків, їх моральною нерозвиненістю або дефектністю [4, с. 217]. Але проведене опитування громадської думки дає підстави для протилежних висновків – найбільш забезпечені громадяни дають найменш толерантні відповіді з цього питання [6, с. 101–102].

Насильство – стародавня та всюдищуа тінь людства. Учені трактують визначення терміна «насильство» по-різному, асоціюючи його з впливом (фізичним, психологічним) на організм людини. Скажімо, згідно з енциклопедією Міллера: «Насильство – це завдання людям шкоди шляхом убивства, калічення чи завдання болю». У словнику сучасної англійської мови видавництва Лонгмана підкреслюється, що насильство – це використання фізичної сили стосовно іншого [7, с. 175]. Тлумачний словник В. Даля трактує «насильство» як примус, неволю, потребу, силування, сором'язливу дію, образливе, незаконне та свавільне [8, с. 481]. За визначенням Г.І. Козирева, насильство – це нанесення будь-якого збитку (фізичного, морального, психологічного, ідеологічного тощо) або будь-які форми примусу стосовно інших індивідів або груп» [9, с. 85]. Ботнарченко І. А. вважає, що насильство – це примусова впливова дія, спрямована проти іншої особи всупереч її волі, посягання на свободу волі іншої особи, коли її примушують робити те, чого вона не хоче робити, та завдають цій особі такими діями шкоду (фізичну, моральну тощо) [10, с. 39].

Щодо визначення поняття насильства з точки зору психології існують два підходи, один з яких можна назвати абсолютним, інший – прагматичним.

Відповідно до першого, за визначенням учених, поняття насильства несе чітко виражене негативне оцінне навантаження, і це слово існує вже в природній мові; воно, крім того, вживається в дуже широкому значенні, що включає всі форми фізичного, психологічного, економічного тиску і відповідних їм душевних якостей, таких як неправда, ненависть, лицемірство і т. ін. Насильство, по суті, прямо ототожнюється (в усіх його різноманітних виявах) зі злом узагалі. При такому підході виникають, як мінімум дві проблеми: по-перше, знімається проблема виправдання насильства, можливість його конструктивного використання; саме поняття ніби вирішує проблему з самого початку і містить у собі відповідь на запитання, що підлягає обговоренню. По-друге, заперечення насильства виглядає як чисто моральна програма, що вступає в непримиренну конфронтацію з реальним життям [11, с. 43–45].

Прагматичний підхід за З. Фрейдом орієнтується на ціннісне нейтральне й об'єктивне визначення насильства та отождолює його з фізичним і економічним збитком, що люди спричиняють один одному; насильством вважається те, що, є очевидним – убивство. Така інтерпретація дозволяє порушувати питання про виправданість насильства, можливості його використання у визначених ситуаціях, але при цьому відсутній критерій для його вирішення [12, с. 117].

Насильство має і соціально-економічні аспекти. Шляхи економічного зростання в умовах ринку передбачають важкий тягар своєрідного насильства конкуренції. Конкуренція, примушуючи жити за своїми законами, з одного боку, сама є насильником, з іншого – може стати умовою для насильницьких руйнівних дій тих, хто не витримав її тиску. В такому випадку низький економічний рівень є значним чинником, що спричинює виникнення злочинності і насильства в суспільстві.

Насильство є і соціально-психологічним явищем. Невирішені суспільством і особистістю проблеми соціалізації, самоствердження, ідентифікації породжують відповідні соціально-психологічні явища: маргінальні форми самовираження і самоствердження, парадоксальну ідентифікацію – епатаж, радикальні, кримінальні, маргінальні групи, десоціалізацію особистості тощо [13, с. 152].

На індивідуально-психологічному рівні з'ясування природи насильства переважно торкається питань егоцентризму, самооцінки, самоконтролю та саморегуляції, інтелекту та соціальної рефлексії; проблем специфічних недоліків особистісного розвитку – акцентуацій.

На думку Т. В. Драгунова, до найгостріших медико-біологічних аспектів насильства можна віднести генні механізми агресії та насильства, проблеми нейрогуморальної регуляції, статевого розвитку і статевої диференціації тощо [11, с. 120].

Ролінський В. І. визначив кілька класифікацій насильства: залежно від стратегії кривдника насильство може бути явним чи прихованим (непрямим); від часу впливу – трапилось колись чи сьогодні; від тривалості дії – може бути одиничним або систематичним, тривати роками; за місцем події й оточення, в сім'ї – з

боку родичів, у школі – з боку педагогів або дітей, на вулиці – з боку дітей або незнайомих дорослих [14, с. 7–9].

В юриспруденції, як зазначила О. В. Григор'єва, насильство – об'єктивна сторона злочину, визначається як умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою [15, с. 186].

Спираючись на досягнення в галузі філософії, психології, соціології, педагогіки, медицини, юриспруденції з цього питання, ми зробили спробу дати визначення поняття «насильство».

Отже, насильство – це дії, або бездіяльність, які використовуються примусово однією стороною над іншою з метою фізичного, психічного, сексуального задоволення.

Далі розглянемо види і форми насильства. Нині в міжнародному професійному співтоваристві соціальних працівників і практичних психологів найчастіше використовуються дві класифікації видів насильства, відповідно до яких розробляються і впроваджуються спеціалізовані дослідницькі, превентивні й корекційні програми.

Перша класифікація ґрунтується на характері насильницьких дій і містить у собі такі види насильства, як : фізичне; сексуальне; психологічне (емоційне); економічне; та нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість) [16, с. 124].

Деякими авторами сексуальне насильство трактується як різновид фізичного, а психологічне й емоційне насильство, навпаки, як види розділяються. Іноді окремо розглядаються такі різновиди насильства, як зневага, медичне насильство, а останніми роками все частіше виділяються харасмент (вербальні й невербальні домагання й зловживання сексуального характеру, особливо у виробничих стосунках) і інституційне насильство (військовий обов'язок, заборона на штучне переривання вагітності й ін.). Очевидно, що в більшості випадків насильство має інтегративний характер, зокрема, будь-який вид насильства завжди своєю складовою частиною має психологічне/емоційне насильство [17, с. 63].

Друга класифікація фокусується на характеристиках об'єкта насильства. До таких характеристик можуть належати: вік (на-

приклад, насильство над дітьми або старими); стать (насильство над жінками); стан здоров'я (насильство над інвалідами й недієздатними); родинні стосунки (сімейне насильство, інцест); етнічна належність; соціальний статус.

Іноді систематизують типові обставини здійснення насильницьких дій (наприклад, зґвалтування під час побачення). У контексті цієї типології виділяють так звані групи ризику [17, с. 68].

Фізичне насильство – зумисне нанесення фізичних ушкоджень дитині однолітками, дорослими, батьками, або особами, які їх замінюють, або відповідальними за їхнє виховання. Ці ушкодження можуть призвести до смерті, викликати серйозні (що вимагають медичної допомоги) порушення фізичного, психічного здоров'я або відставання в розвитку [14, с. 101]. До фізичного насильства належать такі форми, як побої, різкі й (або) несподівані удари, ляпаси, поштовхи, стусани, струси, небажані дотики, кидання в людину різних предметів, будь-яке невикладкове нанесення тілесного ушкодження й (або) заподіяння фізичного болю, насильницький примус до чого-небудь, а також введення стосовно людини різних заборон, обмежень її прав і волі. Фізичне насильство включає також погрози (у тому числі зброєю) і такі непрямі дії, як руйнування особистої власності, закривання у ванній кімнаті або в інших місцях та ін. [13, с. 71].

Зневага – систематична нездатність або небажання забезпечити основні потреби залежного члена родини (наприклад, дитини, інваліда або старого) в їжі, одязі, медичному догляді, захисті й прихильності, що може призвести до погіршення фізичного або психічного здоров'я, затримки або порушення розвитку і в результаті кваліфікується як порушення прав людини. Термін «пасивна зневага» використовується тоді, коли має місце ситуація ізоляції мало- або недієздатної людини, залишення її на самоті або ігнорування.

Психічне (емоційне) насильство – періодичний, тривалий або постійний вплив дорослих на дитину, що призводить до формування у неї патологічних рис характеру або таких, що гальмують розвиток особистості, тобто психічне (емоційне) насильство над дитиною – це будь-яка дія, що викликає у дитини стан емоційної напруги, піддаючи небезпеці віковий розвиток її емоційного

життя [13, с. 78]; психологічне насильство – залякування, публічні образи, ігнорування почуттів іншої людини, дискримінація за расовою та національною належністю, нехтування її переконаннями та вурваннями [18, с. 44].

Психологічне (емоційне) насильство реалізується в різних формах: ізоляція від членів родини, друзів, погрози застосування насильства, приниження гідності, крик, лайка й образи, ігнорування, знущання, заподіяння душевних страждань, формування й розвиток почуття безсилля й страху, зниження самооцінки людини, звинувачення в божевільлі, штучне створення ситуацій, у яких один із членів родини почуває себе психічно ненормальним. Психологічне насильство виражається також у формі образ, погроз, брутальності, висміювання, заборон на зустрічі з друзями й заняття улюбленою справою, знущанні і вбивстві тварин, дорогих людині, у відсутності прийняття, підтримки й ін. Психологічне (емоційне) насильство найчастіше буває важко розпізнати й ідентифікувати, тому що на відміну від фізичного насильства в цьому випадку явні ознаки насильства найчастіше непомітні, а наслідки можуть бути надзвичайно важкими.

Сексуальне насильство (розбещення) – залучення дитини з її дозволу (і без такого), усвідомлене (неусвідомлене) нею в силу функціональної незрілості або інших причин до сексуальних дій з дорослими або з однолітками з метою отримання останніми задоволення або зиску. Сексуальне насильство – будь-який вид домагання, що виражається як у формі нав'язаних сексуальних доторкань, примуса до сексу, так і здійснення сексуальних дій (аж до звалтування або інцесту) кого-небудь з членів родини проти його (її) волі. Сексуальне насильство звичайно містить у собі як фізичне, так і психологічне насильство й особливо травмує жертву [13, с. 84–86].

Економічне насильство – одноосібний контроль за витратою грошей (залежному члену родини видається тільки строго визначена сума грошей, за яку він (вона) повинен(а) повністю відзвітуватися), позбавлення права голосу під час витрати грошей, присвоєння одними членами родини власності або заощаджень без згоди інших, примус до роботи або заборона працювати [13, с. 100].

Під сімейним насильством розуміють агресивні й ворожі дії стосовно членів родини, у результаті яких об'єкту насильства можуть бути заподіяні шкода, травма, приниження або іноді смерть. Такі дії можуть бути фізичним і сексуальним насильством, псуванням особистого майна й незадоволенням базових потреб. Крім того, насильницькі дії можна умовно розділити на дві групи: а) персоніфіковані, тобто детерміновані контекстом міжособистісних або внутрісімейних стосунків, і спрямовані на конкретну людину; б) деперсоніфіковані, тобто обумовлені головним чином якими-небудь зовнішніми причинами й (або) внутрішнім психологічним станом агресора, спрямовані на досягнення будь-яких цілей (матеріальних або психологічних) і початково не включені в контекст взаємин з об'єктом насильства [14, с. 29].

Доцільно також виокремити «неочевидні» насильницькі діяння – ті, що не мають мети заподіяння шкоди і тому не завжди рефлексуються суб'єктом: «педагогічне насильство», що розгортається в системі виховних відносин, де покарання – це засіб заохочування (адаптивне насильство), його застосування обумовлено закономірностями психіки людини; «соціалізаційне насильство», що виявляє себе через дію тих же засобів – заохочення та покарання. Воно може бути агресивним (соціальна ізоляція, навмисне ігнорування з боку членів сім'ї) та неагресивним, індиферентним (ресоціалізація, обмеження свободи пересування, несприяння близьким у виборі життєвого шляху); «інформаційне насильство» з метою так званого надмірного просвітництва: знайомство з позитивними і негативними сторонами життя. Наприклад, суб'єктивний психологічний тиск, коли батько втлумачує синові належну реакцію на силову агресію з боку ровесників; «самозванницьке насильство» має багато виражень – від деспотизму ревнивців, «люблячих, які жадають бути коханими», егоїзму, зрадництва – і до агресивної непримиренності «принципових» охоронців моралі; «байдужість як насильство» виникає щоразу, коли людина (наприклад, уповноважена особа) зневажає проблемами людей, які залежать від неї, тому її бездіяльність розцінюється контрагентом інтеракції як скоєне зло [19, с. 40].

Незалежно від того, яку форму насильства випробувала на собі дитина, в будь-якому випадку це негативно впливає на її

психіку. Порушення, що виникають внаслідок перенесеного насильства, зачіпають різні сфери діяльності дітей та підлітків: емоційну (страхи, емоційна нестабільність, гнів, почуття сорому, провини, незахищеності, посттравматичний стресовий розлад, депресії тощо); когнітивну (затримка мовного та психічного розвитку, труднощі концентрації уваги, зниження успішності, відсутність інтересу до навчання тощо); особистісну (знижена самооцінка, стигматизація тощо); поведінкову (суперечливість поведінки, відстороненість, гіперактивність, девіантність, аутоагресія та ін.) і сферу міжособистісних стосунків (комунікативна некомпетентність, конфліктність, агресивність та ін.) [4, с. 218].

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що сьогодні, як ніколи, загострюється надзвичайно важливе питання в теоретичному обґрунтуванні причин, видів та форм насильства щодо підлітків, тому є велика потреба у виробленні концепції боротьби з цим негативним явищем. Насильство щодо дітей не має географічних кордонів, воно існує серед усіх рас, класів, релігій та культур. Насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, у розважальних закладах, центрах догляду та утримання дітей, у місті й на селі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>.
3. Яхязадє Е. М. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 120–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_2_23.
4. Овсяннікова Я. О. Форми і методи роботи з дітьми і підлітками, які пережили насильство. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4. С. 217–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_46.
5. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
6. Ролінський В. І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика: навч.-метод. Посібник. Одеса: Ветаком, 2003. 220 с.

7. Longman Dictionary of Contemporary English: New edition. Burnt Mill, Harlow: Longman, 1987. XXVI.
8. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Т. 2. Москва: Рус. яз., 1981. 779 с.
9. Козырев Г. И. Проблема насилия в теории, массовом сознании и реальной жизни. *Вестник МГУ. Серия: Философия*. 2000. № 6. С. 85–87.
10. Ботнарченко І. А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 37–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_7.
11. Драгунова Т. В. Психологические особенности подростка. Возрастная и педагогическая психология. Москва: Просвещение, 1979. 220 с.
12. Фрейд З. Лекции по введению в психоанализ: в 2 т. Т. 1. Москва: Госиздат, 1922. 250 с.
13. Кудрявцев В. Н. Социальное и биологическое в антисоциальном поведении. Москва: Наука, 1977. С. 152–158.
14. Ролінський В. І. Соціально-педагогічні проблеми попередження та подолання насильства над підлітками. *Рідна школа*. 2004. № 9. С. 7–9.
15. Григор'єва О. В. Агресія, насильство, жорстокість. *Юридична наука*. 2015. № 10. С. 185–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_10_24.
16. Алексеева Л. С. Психологическая помощь пострадавшим от семейного насилия: научно-методическое пособие. Москва: Гос. НИИ семьи и воспитания, 2000. 160 с.
17. Зиновьева Н. О. Психология и психотерапия насилия. Санкт-Петербург: Речь, 2003. 248 с.
18. Томусякова І. І. Насильство над жінками: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 44–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_4_10.
19. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2015. № 11. Вип. 34. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKkHISD_2015_1148_34_7.

References

1. Ukraine (1996), *The Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254к/96-ВР, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96v>.

2. Ukraine (2003), *The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine* dated January 16, 2003, No.435-IV, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>.

3. Yakhiazade, E. M. (2013), "Domestic violence: international experience and modern problems in Ukraine", *Bulletin of Alfred Nobel University Dnipropetrovsk. Series: Legal Sciences*, No. 2, pp. 120–125, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_2_23.

4. Ovsiannikova, Ya. O. (2012), "Forms and methods of work with children and adolescents who experienced violence", *Bulletin of National Defense University of Ukraine*, Vol. 4, pp. 217–221, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_46.

5. Ukraine (1999), *On general secondary education: Law of Ukraine* dated May 13, 1999, No. 651-XIV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.

6. Rolinskyi, V. I. (2003), *Violence against minors: problems, prevention*, Vetakom, Odessa.

7. Burnt, M. (1987), *Longman dictionary of contemporary english: new edition*, Harlow.

8. Dal, V. I. (1981), *Explanatory dictionary of living great russian language*, Vol. 2, I–O: Slovar.

9. Kozyrev, G. I. (2000), "The problem of violence in theory, mass consciousness and real life", *Herald of Moscow State University. Series 7. Philosophy*, No. 6, pp. 85–87.

10. Botnarenko, I. A. (2016), "Violence in family: concept, essence and causes of emergence", *Herald of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, Vol. 2, pp. 3–47, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_7.

11. Dragunova, T. V. (1979), *Psychological peculiarities of a teenager. Age and Pedagogical Psychology*, Prosveshcheniye, Moscow.

12. Freud, S. (1922), *Lectures on the introduction to Psychoanalysis*: In 2 volumes, Gosizdat, Moscow.

13. Kudriavtsev, V. N. (1977), *Social and biological in antisocial behavior*, Nauka, Moscow.

14. Rolinskyi, V. I. (2004), "Social and pedagogical problems of prevention and elimination violence against teenagers", *Native school*, No. 9, pp. 7–9.

15. Hryhorieva, O. V. (2015), "Aggression, violence, cruelty", *Legal science*, No. 10, pp. 185–192, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_10_24.

16. Alekseyeva, L. S. (2000), *Psychological assistance to the victims of family violence*, Gos.NII of Family and Upbringing, Moscow.

17. Zinovyeva, N. O. (2003), *Psychology and Psychotherapy of Violence*, SPb: Rech.

18. Tomusiakova, I. I. (2015), "Violence against women: administrative and legal aspect", *European Perspectives*, Vol. 4, pp. 44–48, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_4_10.

19. Herasina, L. M. (2015), "Violence as a social destruction", *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Sociological researches of modern society: methodology, theory, methods.*, No. 11. Vol. 34, pp. 35–40, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKKhISD_2015_1148_34_7.

Tkachenko A. G., Razumeyko N. S.

TYPES OF VIOLENCE OF TEENAGERS AND ITS PECULIARITIES

The article is devoted to the theoretical substantiation of the definition of the concept of violence against adolescents, the clarification of its causes, types and forms.

The problem of brutality and violence in our society is becoming more and more relevant, despite the fact that at the legislative level, any manifestation of violence against the child, including physical punishment, is prohibited. This is due to many socio-economic factors, among which one should note: an increase in the number of single-parent families as a result of divorce and the departure of parents abroad; frank uncontrolled propaganda of violence and aggression on television screens, etc.

The purpose of the article is to provide theoretical substantiation of the definition of the concept of violence against adolescents, its causes, types and forms.

It is revealed that at present, in the international professional community of social workers and practical psychologists, two classes of violence are used most often, according to which specialized research, preventive and correctional programs are developed and implemented.

The first classification is based on the nature of violent actions and includes such types of violence as: physical; sexy; psychological; economic; and neglect of the basic needs of the child.

The second classification focuses on the characteristics of the object of violence. These characteristics may include: age; sex; health status; family relations; ethnic affiliation; social status.

No matter what kind of violence experienced by a child in any case, it negatively affects her psyche. Violent violations affect various areas of activity of children and adolescents: emotional; cognitive; personal; behavioral and sphere of interpersonal relations.

Key words: *violence against teenagers, prevention of violence against teenagers, psychological aspects of violence.*